

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Кафедра філософії та міжнародної комунікації

ЗАТВЕРДЖЕНО”
Гуманітарно-педагогічний факультет
19 червня 2025 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**
Філософія

Галузь знань: Охорона здоров'я та соціальне забезпечення

Спеціальність: 231 Соціальна робота

Освітня програма: Соціальна робота

Факультет (ННІ) Гуманітарно-педагогічний

Розробник: доцент, кандидат філософських наук Чекаль Л.А

Київ – 2025 р.

Опис навчальної дисципліни

Філософія належить до циклу фундаментальних дисциплін навчального плану, вивчення якої є важливим чинником духовного збагачення, інтелектуального розвитку, формування світоглядно-методологічної парадигми студентської молоді, усвідомлення ними свого місця і ролі в суспільстві; визначення ціннісних орієнтирів особистої та соціальної активності громадянина, розуміння проблеми людського буття і насамперед питання, хто є людина, як їй жити, на що орієнтуватися в нових умовах, як долати різні перешкоди до майбутнього. Вивчення дисципліни певною мірою пов'язане зі знаннями інших гуманітарних дисциплін, особливо з політологією, соціологією, історією України, економічною теорією тощо. Знання з дисципліни "Філософія" є методологічною основою вивчення не тільки гуманітарних та суспільно-політичних, а й природничих та технічних дисциплін. У результаті вивчення курсу студент повинен: знати основні теоретичні положення, важливі вузлові проблеми усіх тем програми; визначення фундаментальних філософських категорій зі сфер онтології, гносеології та епістемології, соціальної філософії, філософії культури, техніки, науки; добре орієнтуватися в першоджерелах та основній сучасній філософській літературі; вміти синтезувати набуті знання у цілісне світосприйняття; застосовувати набуті знання при аналізі реалій сучасного суспільного буття; формувати власну позицію щодо актуальних проблем сьогодення. Викладач має подати студентам цілісний виклад основних проблем філософії на рівні об'єктивного, ідеологічно незаангажованого сучасного бачення проблем, ознайомити студентів із наявними філософськими концепціями в їх поліфонічному і плюралістичному звучанні, яке допомагає альтернативному сприйняттю і осмисленню проблематики щодо буття, пізнання, свідомості, соціуму та культури в цілому.

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Освітній ступінь	бакалавр	
Спеціальність	231 Соціальна робота	
Освітня програма	Соціальна робота	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	обов'язкова	
Загальна кількість годин	240	
Кількість кредитів ECTS	8	
Кількість змістових модулів	4	
Курсовий проект (робота) (за наявності)		
Форма контролю	екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм здобуття вищої освіти		
	Форма здобуття вищої освіти	
	денна	заочна
Курс (рік підготовки)	2	3
Семестр	4	5
Лекційні заняття	60 год.	8 год.
Практичні, семінарські заняття	60 год.	8 год.
Лабораторні заняття	год.	год.
Самостійна робота	120 год.	224год.
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми здобуття вищої освіти	8 год.	

1. Мета, компетентності та програмні результати навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Філософія» є створення умов для самостійного осмислення студентами існування та розвитку природного і соціального світу, формоутворень культури і пізнання, людини та її сутності. Філософія належить до циклу

фундаментальних дисциплін, вивчення якої є важливим чинником духовного збагачення, інтелектуального розвитку, формування світоглядно-методологічної культури студентської молоді, усвідомлення ними свого місця і ролі в суспільстві; визначення ціннісних орієнтирів особистої та соціальної активності громадянина, розуміння проблеми людського буття і насамперед питань: хто є людина, як їй жити, на що орієнтуватися в нових умовах, як долати перешкоди на шляху до мети.

Філософія – це не стільки результат, що закріплюється у формі чітких і виражених положень, скільки процес, якому належить навчитись. Це вміння мислити можна здобути лишень у процесі філософської освіти через діалог із мислителями минулого та сучасності, через діалог студента та викладача. Курс релігієзнавства дає можливість студенту змінити стихійне ставлення до релігії свідомим, сприяє оволодінню досягненнями світової та вітчизняної культури і вираженого ставлення до релігійних переконань інших людей, утверджує гуманістичні цінності, він спрямований на соціальне і моральне вдосконалення суспільства і людини.

Набуття компетентностей:

інтегральна компетентність (ІК): Здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

загальні компетентності (ЗК): _ Здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

спеціальні (фахові) компетентності (СК): Знання і розуміння сутності, значення і видів соціальної роботи та основних її напрямів (психологічного, соціальнопедагогічного, юридичного, економічного, медичного). Здатність до аналізу соціально-психологічних явищ, процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи і громади.

Програмні результати навчання (ПРН): Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв’язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв’язки між соціальними подіями та явищами. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу соціальної проблеми. Виявляти етичні дилеми та суперечності у професійній діяльності та застосовувати засоби супервізії для їх розв’язання, в тому числі на етапі раннього втручання.

2. Програма та структура навчальної дисципліни

	Кількість годин													
	денна форма							заочна форма						
	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
Модуль 1. Виникнення філософії та її історія														
Тема 1. Виникнення та	1	10	2	2			6	8	2	2			4	

сутність філософії, її роль у суспільстві													
Тема 2. Філософія Давнього Сходу. Антична філософія	2	10	2	2			6	10	-	-			10
Тема 3. Філософія Середньовіччя та Відродження	3	10	2	2			6	8	-	-			8
Тема 4. Філософія Нового часу та Просвітництва	4	10	2	2			6	8	-	-			8
Тема 5. Німецька класична філософія	5	10	2	2			6	8	-	-			8
Тема 6. Некласична філософія XIX, XX ст.	6	10	2	2			6	10	-	-			10
Тема 7. Українська філософія	7	10	2	2			6	8	-	-			8
□ Разом за модулем 1		70	14	14			42	56	2	2			52
Модуль 2. Релігія у філософському вимірі. Релігії в Україні													
Тема 8. Релігієзнавство як сфера гуманітарного знання	1	10	2	2			6		1				
Тема 9. Релігія як предмет філософського осмислення	2	10	2	2			6		1	1			
Тема 10. Релігія як духовний феномен і суспільне явище	3	10	2	2			6						
Тема 11. Релігії в духовному житті українців	4	10	2	2			6						
Тема 12, 13. Типи відносин держави і церкви. Свобода совісті в Україні	5 6	20	4	4			12						
Тема 14. Генеза та шляхи трансформації релігій.	7	10	2	2			6						
Тема 15. Класифікація релігій. Національні релігії	8	10	2	2			6						
Разом за модулем 2		80	16	16			48		2	2			56
Модуль 3. Філософське розуміння буття світу й людини													
Тема 16. Онтологія. Філософське розуміння світу.	8	10	2	2			6		0,5	0,5			
Тема 17. Філософська антропологія. Людина як предмет філософського дослідження	9	10	2	2			6						
Тема 18. Гносеологія. Пізнавальна діяльність людини	10	10	2	2			6		0,5	0,5			
Тема 19. Категоріальний апарат мислення. Логіка	11	10	2	2			6		0,5	0,5			

Тема 20. Соціальна філософія. Соціалізація особистості: зміст, етапи	12	10	2	2			6		0,5	0,5			
Тема 21. Концепції та шляхи розвитку суспільства.	13	10	2	2			6						
Тема 22. Антропосоціогенез та проблема цивілізаційності	14	10	2	2			6						
Тема 23. Філософські виміри соціальної роботи: світоглядний, соціальний, аксіологічний, методологічний	15	10	2	2			6						
Разом за модулем 3		80	16	16			48		2	2			56
Модуль 4. Світові релігії та неорелігії (культи)													
Тема 24. Буддизм та його напрямки	9	10	2	2			6		0,5	0,5			
Тема 25. Християнство: історія, догматика, культ	10	10	2	2			6		0,5	0,5			
Тема 26. Католицизм	11	10	2	2			6						
Тема 27. Православ'я	12	10	2	2			6						
Тема 28. Протестантство	13	10	2	2			6						
Тема 29. Іслам: історія, догматика, культ	14	10	2	2			6		0,5	0,5			
Тема 30. Неорелігії та екуменізм	15	10	2	2			6		0,5	0,5			
Разом за модулем 4		70	14	14			42		2	2			56
Усього годин		240	60	60			180	240	8	8			224
Курсовий проект (робота) з _____ (якщо є в навчальному плані)													
Усього годин													

3. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Виникнення та сутність філософії, її роль у суспільстві	2
2	Філософія Давнього Сходу. Антична філософія	2
3	Філософія Середньовіччя та Відродження	2
4	Філософія Нового часу та Просвітництва	2
5	Німецька класична філософія	2
6	Некласична філософія XIX, XX ст.	2
7	Українська філософія	2
8	Релігієзнавство як сфера гуманітарного знання	2
9	Релігія як предмет філософського осмислення	2
10	Релігія як духовний феномен і суспільне явище	2
11	Релігії в духовному житті українців	2
12	Типи відносин держави і церкви. Ситуація у світі	2
13	Свобода совісті в Україні. Правові та аксіологічні аспекти	2
14	Генеza та шляхи трансформації релігій	2
15	Класифікація релігій. Національні релігії	2
16	Філософське розуміння світу. Онтологія	2

17	Філософська антропологія. Людина як предмет філософського дослідження	2
18	Гносеологія. Пізнавальна діяльність людини. Проблема істини	2
19	Категоріальний апарат мислення. Логіка	2
20	Соціальна філософія. Соціалізація особистості: зміст, етапи	2
21	Концепції та шляхи розвитку суспільства.	2
22	Антропосоціогенез та проблема цивілізаційності	2
23	Філософські виміри соціальної роботи: світоглядний, соціальний, аксіологічний, методологічний	2
24	Світові релігії. Буддизм та його напрямки	2
25	Християнство: історія, догматика, культ	2
26	Католицизм як гілка християнства	2
27	Православна течія у християнстві	2
28	Реформація. Раннє та пізнє протестантство	2
29	Іслам як світова релігія: історія, догматика, культ	2
30	Неорелігії (культи) та екуменізм	2

4. Теми лабораторних (практичних, семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вступ до філософії: визначення, функції, головні категорії та періодизація історії філософії	4
2	Філософські вчення Давньої Індії та Китаю	4
3	Натурфілософія та софістика у Давній Греції	4
5	Антична класика: філософія Сократа, Платона та Аристотеля	4
6	Загальні риси Середньовічної філософії. Патристика: К.Тертуліан та Августин Аврелій	2
7	Схоластичний етап Середньовічної філософії: номіналізм та реалізм. Філософія Томи Аквінського	2
8	Ренесансна доба в історії філософії. Емпіризм та раціоналізм у філософії Нового часу	4
9	Французьке Просвітництво XVIII ст. та соціальна філософія	2
10	Німецька класична філософія як вищий рівень розвитку метафізики	2
11	Некласична ірраціоналістична філософія XIX-XX ст. Напрямки, концепції: волюнтаризм, філософія життя, психоаналіз, екзистенціалізм, персоналізм, феноменологія, герменевтика, позитивізм. Постмодерна філософія та синергетика	4
12	Релігія як соціально-психологічний феномен: визначення, функції, класифікація. Ранні політеїстичні міфологічні системи	4
13	Сучасні національні релігії: конфуціанство, даосизм, індуїзм, синтоїзм, іудаїзм. Неорелігії	4
14	Загальні риси світових релігій. Буддизм: історія, догматика, культ	2
15	Виникнення християнства, формування догматики й культу. Схизма	2
16	Католицизм: історія, догматика, культ. Екуменізм	2
17	Православна течія в християнстві: історія, догматика, культ. Православ'я в Україні та свобода совісті.	2
18	Протестантизм: ранній та пізній. Історія, догматика, культ.	2
19	Іслам як світова релігія. Головні напрямки	2
20	Онтологічна проблема в філософії	2
21	Гносеологічна, логічна та методологічна проблематика в філософії	2
22	Соціальна філософія та соціалізація особистості: світоглядний та аксіологічний аспекти цивілізаційності	4

5. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Філософія: визначення, генеза, періодизація історії філософії. Вчення філософів Давньої Індії та Китаю	10
2	Три періоди античної філософії: вчення, персоналії	10
3	Філософія Середньовіччя та Відродження	10
4	Філософія Нового часу та доби Просвітництва	10
5	Німецька класична філософія та некласичні концепції XIX-початку XXст	10
6	Українська релігійно-етична філософія (могилянці, Г. Сковорода, П. Юркевич)	10
7	Головна класична проблематика метафізики: онтологія, гносеологія, методологія – та її категорії	10
8	Соціальна філософія та соціалізація особистості: концепції, світоглядний та аксіологічний аспекти	10
9	Релігія як предмет філософського осмислення: визначення, функції, класифікація, шляхи трансформації релігійних уявлень	10
10	Особливості національних та світових релігій. Загальні риси, спільне та особливе.	10
11	Три типи відносин держави і церкви у світі. Свобода совісті в Україні	10
12	Клерикалізм та екуменізм у сучасному світі	10
	Разом	120 годин

6. Методи та засоби діагностики результатів навчання:

(вибрати необхідне чи доповнити)

- усне або письмове опитування;
- співбесіда;
- тестування;
- захист лабораторних/практичних, розрахункових/графічних робіт, проєктів;
- пірінгове оцінювання, самооцінювання.

7. Методи навчання (вибрати необхідне чи доповнити):

- метод проблемного навчання;
- метод практико-орієнтованого навчання;
- кейс-метод;
- метод проєктного навчання;
- метод перевернутого класу, змішаного навчання;
- метод навчання через дослідження;
- метод навчальних дискусій та дебат;
- метод командної роботи, мозкового штурму
- метод гейміфікованого навчання.

8. Оцінювання результатів навчання.

Оцінювання знань здобувача вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національну оцінку згідно чинного «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України»

8.1. Розподіл балів за видами навчальної діяльності

Вид навчальної діяльності	Результати навчання	Оцінювання
Модуль 1. Виникнення філософії та її історія		

Лекція 1 (за наявності оцінювання)		-
Лабораторна/практична робота 1.		10
Самостійна робота (за наявності) 1.		5
Лекція 2 (за наявності оцінювання)		-
Лабораторна/практична робота 2.		15
Самостійна робота (за наявності) 2.		10
...		...
Модульна контрольна робота 1.		30
Всього за модулем 1		100
Модуль 2. Релігія у філософському вимірі. Релігії в Україні		
...		
Модульна контрольна робота 2.		30
Дві практичні роботи		40
Дві самостійні роботи		30
Всього за модулем 2		100
Модуль 3. Філософське розуміння буття світу й людини		
Модульна контрольна робота 3.		30
Дві практичні роботи		40
Дві самостійні роботи		30
Всього за модулем 3		100
Модуль 4. Світові релігії та неорелігії (культи)		
Модульна контрольна робота 4		30
Дві практичні роботи		40
Дві самостійні роботи		30
Всього за модулем 4		100
Навчальна робота	$(M1 + M2)/2 \cdot 0,7 \leq 70$	
Екзамен/залік	30	
Всього за курс	$(\text{Навчальна робота} + \text{екзамен}) \leq 100$	
Курсовий проект/робота (за наявності)		100

8.2. Шкала оцінювання знань здобувача вищої освіти

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка за національною системою (екзамени/заліки)
90-100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

8.3. Політика оцінювання

Політика щодо дедайннів та перескладання	Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу лектора за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).
Політика щодо академічної доброчесності	Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Курсові роботи, реферати повинні мати коректні текстові посилання на використану літературу
Політика щодо	Відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад,

відвідування	хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись індивідуально (в он-лайн формі за погодженням із деканом факультету)
---------------------	--

9. Навчально-методичне забезпечення:

- електронний навчальний курс навчальної дисципліни:
- <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=3919>
-
- посилання на цифрові освітні ресурси;
- підручники, навчальні посібники, практикуми;
- методичні матеріали щодо вивчення навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм здобуття вищої освіти;
- програма навчальної (виробничої) практики навчальної дисципліни (якщо вона передбачена навчальним планом).

10. Рекомендовані джерела інформації

Список основної і додаткової літератури з курсу «ФІЛОСОФІЯ»

1. Історія філософії України. Хрестоматія: Навчальний посібник./Упорядники: М.Ф.Тарасенко, М.Ю.Русин І.В.Бичко та ін. – К., 1993.
2. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: підручник для студ. Вищ. Навч. Закладів. – К.: Академія, 2009.-576с.
3. Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки. Хрестоматія: Навчальний посібник. – К., 1996.
4. Федів Ю.О., Мозгова Н.Г. Історія української філософії. –К., 2001.
5. Філософія. Навчально-методичний посібник для студентів НАУ стаціонарної форми навчання з усіх спеціальностей. – К.: Видавничий центр НАУ, 2004. – 45 с.
6. Філософія науки та інноваційного розвитку. Навчальний посібник. Ч.1. (За ред. Проф. Чекаля Л.А.) Видання 3-тє, доповнене. – К., 2014. – 368 с.
7. Філософія науки та інноваційного розвитку. Ч.2. Хрестоматія. (За ред. Проф. Чекаля Л.А.) – К., 2014. – 408 с.
8. Філософія освіти» (за науковою редакцією проф. Л.А. Чекаля). – Київ, 2014р. – 263с.
9. Філософія. Підручник.(За ред. Заїченка Г.А.) – К.; Вища школа, 1995.-455с.
10. Філософія: Підручник/Керів. Авторського колективу І.В.Бичко. – К., 2001.
11. Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002.
12. Чекаль Л.А., Черній А.М. Філософський практикум: Навчально-методичний посібник для студентів і аспірантів. – К., 1998. – 200с.
13. Чекаль Л.А. Філософія: Комплекс навчально-методичного супроводження (для денної, заочної та дистанційної форми навчання). – К., 2012. – 98с.
14. Чекаль Л.А. Проблема рефлексії у німецькій філософії XVIII-XIX століть (The problem of reflection in german philosophy in the XVIII-XIX centuries) /"Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія". Том 11, № 3. 0,5д.а. - К., 2020, С. 141.
15. Чекаль Л.А. Свідомість та самосвідомість у психоаналітичному, феноменологічному та екзистенційному дискурсі (Consciousness and consciousness in psychoanalytical,

phenomenological and existential discourse) / "Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія". Том 11, № 4. 0,5д.а. - К., 2020, С. 130.

16. Чекаль Л.А. Гносеологічна проблема як предмет філософського дискурсу.

"Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія". Том 12, № 4. - К., 2021 (0,5 др. арк)

17. Чекаль Л.А. Особистісні трансформації сучасності: від постмодерного індивіда – до духовно зрілого громадянина "Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія".

Том 13, № 1 . - К., 2022 (0,75 др. арк)

18. Чекаль Л.А. Критерії та аксіологічні ознаки цивілізованості / "Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія". Том 13, № 3. - К., 2022 (0,5 др. арк).

Допоміжна література

1.. Аляєв, Геннадій Євгенович. Політологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляєв. Вид. 3-тє, виправл. та доповн. — Полтава: АСМІ, 2012. — 319 с.

2. Горбач, Олександр Назарович. Політологія: навч. посіб / Олександр Горбач, Руслан Демчишак; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Львів. політехніка". — Львів : Видво Львів. політехніки, 2013. — 257 с

3. Іванова, Наталія Юріївна. Політологія : навч. посіб. / Н. Ю. Іванова, В. Ф. Смолянчук; [редкол.: О. К. Шафалюк (голова) та ін.]. — К.: КНЕУ, 2011. — 347 с.

4. Кривуля, Олександр Михайлович. Філософія [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. М. Кривуля; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – 592с.

5. Куличенко, Володимир Вікторович. Філософія [Текст] : підручник для вищих закладів освіти / В. В. Куличенко, А. М. Черниш ; Одеський національний морський ун-т. - Т. : Підручники і посібники, 2008. - 576 с.

6. Філософія науки та інноваційного розвитку (за науковою редакцією проф. Л.А. Чекаля). – Київ, 2014. – 334 с.

7. Філософія науки та інноваційного розвитку. Навчальний посібник. Ч.1. (За ред. проф. Чекаля Л.А.) Видання 3-тє, доповнене. – К., 2012. 368 с.

8. Філософія науки та інноваційного розвитку. Ч.2. Хрестоматія. (За ред. проф. Чекаля Л.А.) – К., 2012. 408 с.

9. Філософія освіти (за науковою редакцією проф. Л.А. Чекаля). – Київ, 2014. – 263 с.
10. Чекаль Л.А. Категорія престижності щодо статусу індивіда і сім'ї у вільному світі та в тоталітарних режимах / "Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія". Том 14, № 3. - К., 2023 (0,5 др. арк).
11. Чекаль Л.А. Особистісні трансформації сучасності: від постмодерного індивіда – до духовно зрілого громадянина "Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія". Том 13, № 1. - К., 2022 (0,75 др. арк)

Перелік філософських першоджерел

1. Платон. Держава. // Платон. Діалоги. – Харків, 1999.
2. Августин Святий. Сповідь – К., 1996
3. Маркс К. Економічно-філософські рукописи 1844 року // Маркс К., Енгельс Ф. – Твори. – 42 т. – С.88-178,
4. Больнов О.Ф. Філософська антропологія та її методичні принципи // Чекаль Л.А., Черній А.М. Філософський практикум. – К., 1998. – С. 93-102.
5. Козловський П. Постмодерна культура: суспільно-культурні наслідки технічного прогресу // Філософський практикум. – С. 102-112.
6. Еллюль Ж. Техніка, або виклик століття // Філософський практикум. – С. 113-121.
7. Мемфорд Л. Міф про машину. Техніка і розвиток людини // Філософський практикум. – С. 121-130.
8. Шелер М. Сутність моральної особистості // Філософський практикум. – С.137-148.
9. Фром Е. Революція надії // Філософський практикум. – С. 148-158.
10. Ясперс К. Про сенс історії // Філософський практикум. – С. 159-162
11. Поппер К. Факти, норми та істина; подальша критика релятивізму (Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. В 2 т. – К., 1994 – т.2, С.430-461.
12. Гізель І. Твір про всю філософію // Історія філософії України. Хрестоматія. –К., 1995. – С. 156-179.
13. Прокопович Т. Натурфілософія або фізика // Там само, С. 196-205.
14. Донцов Д. Дух нашої давнини // Там само, С. 446-453.
15. Липинський В. Листи до братів-хліборобів // Там само, С. 456-464.

16. Чижевський Д. До світогляду Шевченка // Там само, С. 328-334.
17. Франко І. Наука і її взаємини з працюючими класами // Там само, С. 391-401.
18. Вернадський В. Про науковий світогляд. // Філософський практикум. – С. 163-172.